

УДК 336.77.067-022.53:364-3:061.1

МІКРОКРЕДИТУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анастасія Анатоліївна СВИНЧУК

аспірантка кафедри менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»

E-mail: nsvynchuk@gmail.com

Анотація. У статті досліджено сучасний стан розвитку ринку мікрокредитування і як традиційних підприємств, так і соціальних підприємств. Визначено основні проблеми мікрокредитування соціальних підприємств в Україні та запропоновано шляхи їх вирішення.

Аннотация. В статье исследовано современное состояние развития рынка микрокредитования и как традиционных предприятий, так и социальных предприятий. Определены основные проблемы микрокредитования социальных предприятий в Украине и предложены пути их решения.

Ключові слова: мікрокредитування, соціальне підприємство, кредитні спілки.

Ключевые слова: микрокредитование, социальное предприятие, кредитные союзы.

Постановка проблеми. Насьогодні однією з перешкод на шляху створення та розвитку соціальних підприємств в Україні є обмеженість їх джерел фінансування, що зумовлено нестабільною соціальною, політичною, економічною ситуацією в державі, не достатньою розвиненістю банківського сектора, тимчасовою діяльністю міжнародних організацій у сфері фінансування соціальних підприємств тощо. Саме тому важливим питання є впровадження нових чи вдосконалення існуючих механізмів фінансування соціальних підприємств, а саме розвиток мікрофінансових організацій, які будуть надавати мікрокредити для соціальних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання мікрокредитування досліджували і як вітчизняні, так і закордонні науковці, а саме розглядалися наступні питання:

- сутність мікрокредитування та його значення для розвитку соціально-економічної сфери [1, 2, 3];
- тенденції та основні проблеми розвитку мікрокредитування в Україні та світі [2, 3, 4, 5, 6];
- аналіз особливостей та проблем програм мікрокредитування малого бізнесу в Україні [6];
- дослідження закордонного досвіду мікрокредитування [7, 5];
- напрямки вдосконалення мікрокредитування в Україні [5];
- роль держави у розвитку мікрокредитування [5, 8] тощо.

Разом з тим питання мікрофінансування/мікрокредитування у контексті соціального підприємництва залишається досить не вивченим, особливо серед вітчизняних дослідників. Значна частина зарубіжних дослідників згадують про мікрокредитування/мікрофінансування у контексті аналізу або форм соціального підприємства, або джерел фінансування соціальних підприємств, при чому в останньому у більшості випадків наводяться приклади організацій, що надають такі кредити чи тих соціальних підприємств, що їх отримали [9, 10].

Виходячи з вище зазначеного, **метою статті** є дослідження сучасних тенденцій мікрокредитування і як традиційних, так і соціальних підприємств та розробка на цій основі пропозицій щодо вдосконалення механізму мікрокредитування соціальних підприємств в Україні.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Мікрокредитування – один із елементів мікрофінансування, який передбачає надання банком чи іншою організацією не великої суми у борг.

Взагалі основна ідея мікрофінансування корелює з ідеєю соціального підприємництва і полягає в подолання бідності, забезпечені економічної стійкості соціально незахищених верств населення та підтримки їхньої інтеграції на ринок праці за рахунок розвитку малих підприємств [11, 12].

За оцінками міжнародних експертів у 2012 році ринок мікрофінансування становив 65 млрд.дол. та обслуговував близько 90 млн. позичальників [13]. Основними передумовами для розвитку даного ринку стало те, що уряди багатьох країн активно підтримували та сприяли такій ініціативі [14]. Окрім цього важливу роль відіграють недержавні організації, які займаються мікрофінансуванням [15]. Також значний вплив мають мікрофінансові інститути, що діють на міжнародному ринку, наприклад: BRAC, Grameen Bank, SKS Microfinance, Compartamos Banco, Vietnam Bank for Social Policies та ін.

Колектив авторів на чолі з З. С. Варналій [5] виокремлюють такі основні особливості мікрокредитування закордоном: сума одержуваного в перший раз кредиту не перевищує 50 % внутрішнього валового продукту, що доводиться на душу населення; однією з форм забезпечення кредиту є порука групи позичальників (ваучинг); основними гравцями на ринку мікрокредитування є інститути мікрокредитування, які можуть бути представлені ощадними та універсальними банками, кредитними союзами, громадськими організаціями тощо; кредити можуть видаватися на основі інформації про клієнта, що була отримана при особистих контактах; мікрокредитування є трудомісткою операцією; процентні ставки вищі ніж при звичайному кредитуванні (20–40 %).

Окрім цього варто зазначити, що розмір мікрокредиту закордоном може коливатися від кількох сотень доларів до 50 тис. дол. [16, 17], а це в свою чергу залежить від цільового спрямування отриманих коштів, фінансового стану позичальника, вартості заставного майна тощо.

Закордонна практика свідчить, що мікрофінансуванням можуть займатися різні організації, так у своєму дослідженні [18] Ken Stratford зазначає, що мікрофінансові інститути можна умовно поділити на три групи:

- некомерційні мікрофінансові організації (Grameen);
- державні установи (USAID та DFID);
- комерційні мікрофінансові спонсори (Unitus).

А це в свою чергу свідчить про розвиненість ринку макрофінансових послуг та зацікавленість у даній діяльності і як з боку бізнесу та держави, так і з боку представників «третього сектору», тобто і самих соціальних підприємств.

Щодо України, то передумови для розвитку мікрокредитування в нашій державі заклали Закон України «Про Національну програму сприя-

ня розвитку малого підприємництва в Україні» та ряд спеціальних програм мікрокредитування по лінії ЄБРР та Німецько-українського фонду [7].

Основними гравцями на ринку мікрокредитування на сьогоднішній день є кредитні спілки (станом на 1 січня 2014 року в Україні їх зареєстровано 624 [19]) та банки [4, 7], що надають мікрокредити здебільшого на виробництво, переробку і збут виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, будівництва і реконструкцій виробничих приміщень тощо. Державну підтримку у вигляді мікрокредитів вітчизняні підприємства можуть отримати від Українського фонду підтримки підприємництва.

Окрім цього діяльність у сфері мікрокредитування здійснюють і як некомерційні організації, так і соціальні підприємства. Так в структурі громадської організації «Сокальська Агенція регіонального розвитку» (Центр Розвитку Соціального Підприємництва, що є структурним підрозділом даної організації, сприяє розвитку та популяризації соціального підприємництва, створенню нових і підтримці діючих соціальних підприємств на Львівщині) створено Фонд підтримки підприємництва Сокальської Агенції регіонального розвитку, Агенція місцевого економічного розвитку (АМЕР) м. Бурштина має програму з розвитку бізнесу – Фонд мікрокредитування; при Вознесенській міській громадській організації «Агентство економічного розвитку» (соціальне підприємство) створено Револьверний фонд, який надає короткострокові позички ОСББ та ЖБК міста під 5 % річних.

На відміну від закордонної практики мікрокредитування, в нашій державі в основному мікрокредити отримують юридичні особи під заставу майна, окрім цього в нас не задіяна така форма забезпечення як ваучинг та в основному такі кредити надаються для існуючих підприємств, а, отже, старт апи не можуть розраховувати на такий вид фінансування [5].

Варто зазначити, що мікрофінансування/мікрокредитування є досить важливим джерелом фінансування соціальних підприємств [9]. Окрім цього мікрофінансові інститути відносять до соціальних підприємств [10] (наприклад, Грамін банк вважається першим соціальним підприємством у даному напрямку), а саме до орієнтованих на місію соціальних підприємств [20] або до компромісних соціальних підприємств [21].

Значна частина соціальних підприємств, що функціонують у формі кооперативів, об'єднань,

мережі членів, асоціацій надають мікрокредити і як соціальним підприємствам, так і традиційним підприємствам [22].

Щодо державної підтримки соціальних підприємств у сфері мікрокредитування, то на Львівщині планувалося створення Фонду підтримки соціального підприємництва в рамках Регіональної програми розвитку малого і середнього підприємництва у Львівській області на 2013–2015 рр. [23], який і мав би надавати мікрокредити для соціальних підприємств.

Окрім цього Уряд планує у 2015–2016 роках розгорнути програму мікрокредитування підприємств в агропромислову комплексі, а це є можливістю для соціальних підприємств, що здійснюють свою діяльність у даній сфері [24].

Незважаючи на широкий спектр інститутів мікрофінансування, сьогодні вітчизняний ринок мікрокредитування не досить розвинений [4, 25], саме тому існує потреба у розробці механізмів його активізації. Беручи до уваги дослідження науковців на чолі з З. С. Варналій [5] та О. Московскою [26], одним із шляхів розвитку мікрокредитування соціальних підприємств може стати створення соціальних підприємств у формі кредитних кооперативів чи кредитних спілок, тому що кредитні кооперативи/спілки та соціальні підприємства за своєю суттю мають спільні ознаки: орієнтація на соціально вразливі верстви населення, взаємопідтримка членів організації, демократичний стиль управління, прозорість прийняття управлінських рішень, соціальна та локальна направленість діяльності.

Саме тому, з метою активізації ринку мікрофінансування й відповідно діяльності кредитних спілок, доцільне *прийняття нормативно – правових актів* щодо закріплення понять: мікрокредитування/мікрофінансування (за прикладом Росії, де ще у 2010 році був прийнятий Закон «О микрофинансовой деятельности и микрофинансовых организациях»). Доповненням до вище зазначеного можуть стати рекомендації для кредитних спілок щодо здійснення своєї діяльності в межах Європейського кодексу етичного надання мікрокредитів (EU Code of Good Conduct for microcredit provision [27, с. 50])

Оскільки часто малі підприємства, в тому числі і СП не можуть отримати мікрокредити через відсутність заставного майна, то для вирішення даної проблеми варто створити *систему гарантій для малого бізнесу* за прикладом Росії, де гарантії може надавати банк або організація, заснована суб'єктом Російської Федерації, зазвичай

таку діяльність здійснюють заставні регіональні фонди за умови, що позичальник-підприємець надає як мінімум половину заставного забезпечення, а держава компенсує вартість наданого поручительства у розмірі 90 відсотків [28]. Також з метою формування державного фонду гарантування можна здійснювати *випуск облігацій* за прикладом США, що дасть змогу акумулювати кошти і як юридичних, так і фізичних осіб та надавати мікрокредити тим підприємствам, що не мають достатнього забезпечення [29].

Водночас питання гарантування стосується не лише надання мікрокредитів, але й *гарантування повернення вкладів*. Для вирішення цього завдання варто створити державний орган, який буде займатися підтримкою ліквідності кредитних спілок, а також приєднати кредитні спілки до існуючого банківського *фонду гарантування вкладів*.

Окрім цього разом з мікрокредитом було б доцільним, особливо для стартапів і як традиційних підприємств, так і особливо для СП, враховуючи, що в основному в Україні їх створюють представники громадських та/або благодійних організацій, які здебільшого орієнтовані на освоєння коштів, а не на їх мультиплікацію, *здійснювати навчання чи проводити тренінги* [30, 31], *консультації* для підприємців з метою більш ефективного використання та погашення позикових коштів.

Державна підтримка кредитних спілок може мати наступні варіанти: фінансування таких організацій в рамках державних програм розвитку малого підприємництва, надання податкових преференцій чи неприбуткового статусу для соціальних підприємств у формі кредитних спілок.

Важливим кроком у напрямку захисту кредитних спілок може стати зобов'язання надання кредитними спілками кредитних історій своїх клієнтів в *єдине бюро кредитних історій*.

Разом з тим, доречним був б розвиток системи кредитної кооперації, а саме створення трьохрівневої системи [32]. Окрім цього у значній кількості країн закордоном державна політика у напрямку розвитку кредитних кооперативів спрямована на перетворення їх у подальшому на суспільні банки, які здебільшого фінансують місцеві мікропідприємства. Тому варто звернути увагу на досвід Великобританії, де надаються *податкові пільги тим організаціям, що інвестують гроші у фінансові організації громадського розвитку*, які в свою чергу надають мікрокредити [27].

Також важливим аспектом у розвитку мікрокредитування є створення системи моніторингу так контролю за діяльністю організацій, що надають мікрокредити (наприклад, впровадження рейтингування таких організацій [33]).

Висновки. На сьогоднішній день соціальне підприємництво є досить інноваційним та дієвим механізмом вирішення ряду соціальних та економічних проблем, разом з тим брак фінансування, особливо для нових таких підприємств чи стартапів соціальних підприємств потребує впровадження і розвитку дієвих фінансових інструментів до яких можна віднести мікрокредитування. Закордонний досвід засвідчив, що соціальне підприємництво та мікрокредитування є взаємодоповнюючими поняттями, оскільки соціальні підприємства можуть не лише отримувати мікрокредити, а й виступати у ролі організацій, які їх надають. Враховуючи низку переваг такого симбіозу, запропоновано ряд заходів щодо вдо-

сконалення вітчизняної системи мікрокредитування, які можна згрупувати за наступними напрямками:

- створення і вдосконалення нормативно-правової бази щодо мікрофінансування/мікрокредитування, кредитних спілок;
- вдосконалення існуючих державних механізмів розвитку та підтримки мікрокредитування;
- розвиток системи гарантування і як для кредиторів, так і для учасників спілки;
- забезпечення захисту кредитних спілок;
- побудова багаторівневої системи кредитної кооперації;
- сприянню розвитку і перетворення кредитних спілок у суспільні банки;
- надання навчально-інформаційних послуг для позичальників мікрокредитів;
- здійснення моніторингу та контролю за діяльністю кредитних кооперативів.

Список використаних джерел:

1. Crépon B. Impact of microcredit in rural areas of Morocco: Evidence from a Randomized Evaluation [Електронний ресурс] / Crépon B., Devoto F., Duflo E., Parienté W. — 2011 — Режим доступу : http://www.ucl.be/cps/ucl/doc/econ/documents/PapierWP-internal_workshop.pdf.
2. Дяк І. Мікрокредитування бізнесу в Україні [Електронний ресурс] // Збірник матеріалів V наукового засідання студентського наукового товариства ЛІ МАУП та інших Вищих навчальних закладів м. Львова «Трансформація суспільно-політичних процесів в Україні в умовах глобалізації». — Л. : ЛІ МАУП, 2012. — 91 с. — Режим доступу : <http://li-maup.edu.lviv.ua/uploads/media/content/2012.pdf#page=56>.
3. Microfinance 3.0. Reconciling Sustainability with Social Outreach and Responsible Delivery [Електронний ресурс] / Doris Köhn. — Springer — 2013. — Режим доступу: <http://download-v2.springer.com/static/pdf/380/bok%253A978-3-642-41704-7.pdf?toKen2=exp=1430854894~acl=%2Fstatic%2Fpdf%2F380%2Fbok%25253A978-3-642-41704-7.pdf~hmac=dfec8b1f3403dc3345fda07b2b6205621cba6c7fde0f9052fe5dc67b9489705c>
4. Сороківська З. Характерні риси і проблеми розвитку мікрокредитування в Україні [Електронний ресурс] / З. Сороківська // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. — 2014. — Вип. 19(1). С. 138–145. — Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Un_msm_2014_19\(1\)_20.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Un_msm_2014_19(1)_20.pdf).
5. Варналій З. С. Мікрокредитування малого підприємництва: Монографія / З. С. Варналій, С. Г. Дрига, Л. Л. Тарангул. — Ірпінь, НУДПСУ, 2008. — 144 с.
6. Штефано А. П. Програми мікрокредитування малого бізнесу в Україні: особливості впровадження та проблеми розвитку [Електронний ресурс] // Особливості економічних процесів в умовах фінансової нестабільності: Матеріали XX міжнародної науково-практичної конференції, (Львів, 23–24 листопада 2012 року): У 2-х частинах / Громадська організація «Львівська економічна фундація». — Львів: ЛЕФ, 2012. Ч.1. — с. 63–65. — Режим доступу : http://www.lef.lviv.ua/files/archive/2012/09_1_2012.pdf#page=63.
7. Кривень Н. В. Зарубіжний досвід мікрокредитування [Електронний ресурс] / Н. В. Кривень // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». — Суми, 2009. — Т. 24. — С. 189–197. — Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1492/1/21.pdf>.
8. Bourlès R. State intervention and the microcredit market: the role of business development services [Електронний ресурс] / Bourlès R., Cozarenco A. // Small Business Economics – 2014, Volume 43, Issue 4, pp. 931–944. — Режим доступу :

<http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11187-014-9578-0#page-1>.

9. Social economy and social entrepreneurship – Social Europe guide – Volume 4. [Електронний ресурс]. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013, 108 pp. — Режим доступу : ec.europa.eu/social.

10. Machiko Nissanke. Donors' Support for Microcredit as Social Enterprise: A Critical Reappraisal [Електронний ресурс]. UNU-WIDER – 2002 – V.127. — Режим доступу : http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/discussion-papers/2002/en_GB/dp2002-127/.

11. Social Enterprise: A New Model for Poverty Reduction and Employment Generation /Carlo Borzaga, Giulia Galera and Rocío Nogales [Електронний ресурс] - UNDP Regional Bureau For Europe and the Commonwealth of Independent States – 2008. — Режим доступу: http://www.emes.net/uploads/media/11.08_EMES_UNDP_publication.pdf.

12. A. Wexler R.Social Enterprise: A Legal Context [Електронний ресурс] // The Exempt Organization Tax Review – 2006, Vol. 54, No. 3. — Режим доступу: <http://www.adlercolvin.com/pdf/grantmaking/SocialEnterprise.pdf>.

13. Bugg-Levine A. A New Approach to Funding Social Enterprises [Електронний ресурс]/ Bugg-Levine A., Kogut B., Kulatilaka N. // Harvard Business Review-2012. — Режим доступу: <https://hbr.org/2012/01/a-new-approach-to-funding-social-enterprises>.

14. Lopriore M. Microcredit and EU Cohesion Policy [Електронний ресурс] / Lopriore M., Pati D. — 2012. — Режим доступу : http://www.eipa.eu/files/repository/eipascope/20120710144134_MLO_Eipascope2012.pdf.

15. Porter M. How to Fix Capitalism [Електронний ресурс] / Porter M., Kramer M. // Harvard Business Review-2011. — Режим доступу : <https://hbr.org/2011/01/how-to-fix-capitalism>.

16. U.S. Small Business Administration [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.sba.gov/content/microloan-program>.

17. Brown G. When Small is Big: Microcredit and Economic Development [Електронний ресурс] // Technology Innovation Management Review – 2010. — Режим доступу : <http://timreview.ca/article/392>.

18. Stratford K. Social Enterprise - An Introduction [Електронний ресурс]. – Blue Beetle Books Inc., 2013 – 31 p. — Режим доступу : http://www.smallbusinesssuccess.ca/ebooks/business_infosource/pdfs/2013_SocialEnterprise.pdf.

www.smallbusinesssuccess.ca/ebooks/business_infosource/pdfs/2013_SocialEnterprise.pdf.

19. Прудніков А. О. Порівняльний аналіз системи кредитних спілок України, Сполучених Штатів Америки та Канади [Електронний ресурс] / А. О. Прудніков // Молодий вчений – 2014. — № 4(07). — Режим доступу : [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_4\(07\)_32.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_4(07)_32.pdf).

20. Alter K. Social Enterprise Typology [Електронний ресурс] // Virtue Ventures LLC-2007. — Режим доступу : https://www.globalcube.net/clients/philippson/content/medias/download/SE_typology.pdf.

21. The Three Models of Social Enterprises: Creating social impact through trading activities: Part 1 [Електронний ресурс]. Venturesome – 2008. — Режим доступу : https://www.cafonline.org/pdf/Ventursome3ModelsOfSocialEnterprise_Part-1Jan2008.pdf.

22. Wallimann I. Sustainable Community Development: The Social Economy Basel as Example of Social and Solidarity Economy Practice [Електронний ресурс]. Social Dialogue – 2014. — Режим доступу : <http://www.social-dialogue.com/SDpdf/VOL.7.pdf>.

23. Центр Розвитку Соціального Підприємництва [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sedc.lviv.ua/text-podii.html>.

24. Кабмін хоче залучити мільярд доларів для українських аграріїв [Електронний ресурс] // УНІАН – 2014. — Режим доступу : <http://economics.unian.ua/agro/1020058-kabmin-hoche-zaluchiti-milyard-dolariv-dlya-ukrajinskih-agrarijiv.html> <http://economics.unian.ua/agro/1020058-kabmin-hoche-zaluchiti-milyard-dolariv-dlya-ukrajinskih-agrarijiv.html>.

25. Global Innovation Index [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=data-analysis>.

26. Социальное предпринимательство в России и в мире: практи-ка и исследования / отв. ред. А. А. Московская ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. — 284 с.

27. Spear R. Boosting Social Entrepreneurship and Social Enterprise Creation in the Republic of Serbia [Електронний ресурс] // OECD Local Economic and Employment Development (LEED) –

2013 – V.12. — Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.1787/5k3xz6lswcwl-en>.

28. Гурвич В. Макроэффект от микрокредитов [Электронный ресурс] // Российская Бизнес-газета – 2006. — № 548. — Режим доступу : <http://www.rg.ru/2006/03/21/dengi.html>.

29. Кредитний рух: відродження і розвиток кредитних спілок [Електронний ресурс] / Аналітичний Центр “Академія”. — Режим доступу : <http://www.academia.org.ua/?p=379>.

30. Nordmeyer B. What Is the Difference Between a Microloan and Microcredit? [Электронный ресурс] / Nordmeyer B. // Houston Chronicle. — Режим доступу : <http://smallbusiness.chron.com/difference-between-microloan-microcredit-39307.html>.

31. Omata N. Microfinance: recent trends and emerging challenges [Электронный ресурс] // Hu-

manitarian Innovation Project. — 2013. — Режим доступу : <http://www.oxhip.org/2013/01/microfinance-recent-trend-and-emerging-challenges/>.

32. Концепция повышения доступности розничных финансовых услуг и развития микрофинансирования в Российской Федерации на период 2012 – 2016 гг. [Электронный ресурс] / Мамута М., Березинская О., Емелин А., Стратьева Е., Иванов О., Томилова О. — 2012. — Режим доступу : http://www.rmcenter.ru/files/Concept_2012-2016.pdf.

33. Предложения НАУМИР по развитию системы государственной поддержки микрофинансирования в целях повышения доступности кредитных ресурсов для начинающих предпринимателей в 2011–2012 годах. [Электронный ресурс]. — Режим доступу : http://www.rmcenter.ru/files/NAMMS_Development_2011-2012.doc.